

81.632.147(75)

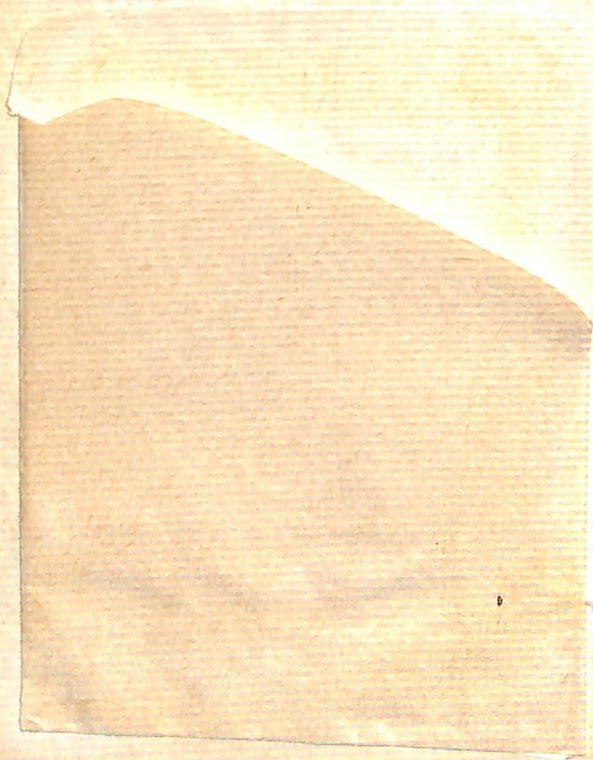
д-900.

АЛТАЙ ТИЛ 1

КЛАССКА

Уд(Вост) (1975)
С-900.
М. М. Суразакова, Е. Г. Мултуева

АЛТАЙ ТИЛ

183073
✓
20
✓
✓
Баштамы школдың 1-кы классына

Горно-Алтайский облоно јөптөгөн

Горно-Алтайская
областная
БИБЛИОТЕКА.

Алтайдың бичиктер чыгарар издательствозынын
Туулу Алтайдагы бөлүги • 1969

81.632.1971

4с(Алт) (075)

с 2900

1 §. Эрмек, сөс, табыш ла буква.

1 таскаду. Кычырыгар.

Айас күнде килен тош
сүреен јараш суркурайт.
Сүүнчилү уулчактар
конёкторлу јыгылайт.

Үлгерде јылдын кандый өйи керегинде айдылган?
Мында канча эрмек?
Кажы ла эрмекте канча сөс?

2 таскаду. Кажы ла эрмектин учында токтой түжүп, кычырыгар.

Күрен јүстү күс өтти. Күннин чогы астады.
Агаштын бүри какталды. Јаландар

ээн артты. Айу ичегенге кирди. Койон
ак кебин кийди.

Куучында канча эрмек?

Кажы ла эрмекте не керегинде айдылат?

Кезик сөстөр ненин учун јаан буквадан башталып бичил-
генин јартап беригер.

3 таскаду. Куучынды эрмектерге бөлип, кычырыгар.

Сооктор башталды мал кыштуга чыкты
малчылар өлөн тартат мал тойу кыштаар.

Канча эрмек болды?

Кажызында ла не керегинде айдылат?

Кажы ла эрмектин баштапкы сөзин јаан буквадан баш-
тап ла учына точка тургузып, бичигер.

4 таскаду. Јурукты ајыктап көрөлө, куучынды кычырыгар.

Кыш келди. Јер ак кебисле бүркелди.

Суулар **тонды**. Балдар **кырдан** чаналу
жынгылаар болды.

Кажы ла эрмекте не керегинде айдылган?
Бичип алала, карарта базылган сөстөр канча табыштан
бүткенин айдып беригер.

5 таскаду. Кычырыгар.

кол — көл	ат — аш
кыш — киш	мал — тал
чечек — чачак	кыр — кыл
таш — тош	тура — туза
жакы — жака	тарак — табак

Сол жанындагы сөстөр он жанындагы сөстөрдөн кандай
табыштарла башкаланып турганын айдып беригер.

6 таскаду. Кычырыгар.

Агаш, байрам, көзнөк, жылкычы.

1. Баштапкы сөс канча табыштан бүткен?
2. Экинчи, үчинчи ле төртүнчи сөс канча табыштан бүткен?
3. Экинчи ле үчинчи сөслө эрмек сананып, бичигер.

7 таскаду. Эки, үч, төрт табыштардан бүткен сөстөр сана-
нып алала, айдып беригер. Ол сөстөрдү кезинти азбука-
нын болужыла тургузыгар.

8 таскаду. Эрмектердин учында үнигерди жабызадып, ток-
той түжүп, кычырыгар.

Кыш.

Бүгүн жаан кар жаады. Айландыра ончо
немелер агара берди. Балдар кардан төн

этти. Онон олог ончозы јыгыладылар.
Айылдарына бозомдо јангылады.

Эрмектерди бичип алала, карарта базылган сөстөрдиг
табыштарын айдып беригер.

2 §. Үндү ле туйук табыштар ла буквалар.

Үндү табыштар ла буквалар.
Үндү табыштар мындый букваларла тем-
дектелет:

а, о, ө, у, ү, ы, э,
я, е, ё, и, ю.

Бу үндү буквалар.

9 таскаду. Кычыраар. Кажы ла сөстин үндү буквазын ай-
дып беригер.

Кар, кыр, тош, таш, урок, одын, кеме,
күкүрт, көмүр, конёк, Юля, элик.

Одын, көмүр деп сөстөрдиг кезинти азбуканын болужыла
тургузыгар.

10 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Агаш тузалу. Агаштан көп немелер эдип
јат. Агашты чеберлегер.

Үндү буквалардын алдыла чийүчек тартыгар.

11 таскаду. Скобкада берилген сөстөрдөг керектү сөстөр
талдап, эрмектерди бичип алыгар.

Алтайда јаан (кол, көл) бар. Онын ады

Алтын-Көл. Бу көлдин учына (көс, кос) жетпес. Көлди эбиреде турган кырлар (ташту, тошту). Көл кышкыда (ташла, тошло) бүркелет.

12 таскаду. Берилген сөстөрдүн үндү букваларын солып, көргүзү аайынча жаңы сөстөр бүдүригер.

<i>кос—көс</i>	<i>кас—кес</i>
тош—...	јал—...
кол—...	сан—...
сок—...	тан—...
тон—...	јан—... .

Үндү буквазы кубуларда, сөстинг учуры кубулганын аярып көригер.

13 таскаду. Кычыраар.

Балдар школдын јанында „Киске ле чычкан“ болуп ойнодылар. Мекеш чычкан болды. Тамара киске болды. Эркеш, Чечек, Лена. Солун өскө балдарла кожо колдорынан тудуныжып, эбиреде тургулады.

Балдардын аттарын чыгара бичип алала, үндү букваларын айдып береер.

14 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдүн үндү букваларынын алдыла чийүчек тартыгар.

Үренчиктер переменге чыкты. Класста Шонкор ло Үренчи **артты**. Олор дежур-

ныйлар. Ёренчи кзнкти ачат. Шонкор
доско арчийт.

кзнк доско

Туйук табыштар ла буквалар.

Туйук табыштар мындый букваларла темдектелет:

б, в, г, д, ј, ж, з,
к, л, м, н, н, п, р, с,
т, ф, х, ц, ч, ш, ш.

Бу туйук буквалар.

15 таскаду. Кычыраар. Кажы ла сстинг туйук букваларын
айдып беригер.

Ёред, доско, ручка, фартук, чаазын, пе-
ро, карандаш, сумка, цифра, бычак, мал,
тере, халат.

Карандаш деп ссти кезинти азбуканын болужыла тургу-
зыгар.

16 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

кас—јас	кес—кел
баш—таш	ур —ук
чана—тана	јол —јок
суу—туу	кр—кс

Кажы ла эжер сстрдин кандый буквалары башка, ай-
дып беригер. Эжер сстрд тней эмес туйук буквалар-
дын алдыла чийчек тартыгар.

17 таскаду. Кычыраар.

Бистинг колхоз жаан. Ол кой, уй, **жылкы** өскүрип жат. Колхозто **машиналар** көп. Менин энем койдун **фермазында** иштеп жат. Адам **кузницада** иштеп жат.

Карарта базылган сөстөрдү бичип алала, туйук букваларын айдып беригер.

18 таскаду. Журукты көрөлө, сурактарга каруу беригер.

1. Үренчиктер кайда барып жадылар?
2. Олор кандый класстын үренчиктери?

3. Класстын эжигинде кем туруп јат?
4. Балдарды үредүчи ненин учун уткып јат?

Класс деп сөсти кезинти азбуканын болужыла тургузыгар.

19 таскаду. Јурукты көрөлө, анда кемдер јуралганын айдып беригер.

Бу октябрыттар. Олор нак **балдар**. Октябрыттар **школын** сүүп **јат**. Олор кичее-нип үренет, јаан **улуска** болужат.

Слердин класста октябрыттар бар ба? Олор кандый балдар?

Карарта базылгаң сөстөрдү бичип алыгар. Туйук буква-лардын алдыла чийүүчек тартыгар.

20 таскаду. Кычырыгар.

Баштапкы класстын балдары жаңы жылдын утреннигине жуулдылар залда жаркындалган жазалду чибитурды балдар чибини эбиреде базып кожондойдылар олор чибининг жанында ойнодылар.

Эрмектерге бөлип, бичип алыгар. Эрмектин учына точка тургузыгар.

Карарта базылган сөстөрдиг табыштарын ылгагар.

21 таскаду. Кычырыгар.

Балдар, кызычак, карандаш, октябрат, резинка, үренчик, класс, урок, перемен, нөкөр, уулчак.

Озо баштап үндү буквадан башталган сөстөрдиг, онын кийининде туйук буквадан башталган сөстөрдиг бичигер.

Уредүчи, үренчик деген сөстөрлө эрмектер тургузала, бичип алыгар.

- 22 таскаду. Кычырыгар. Озо баштап үндү буквага токтогон, онын кийининде туйук буквага токтогон сөстөрдү бичигер.

Бала, жыл, жаңы, пионер, пыйма, өдүк, куш, бичик, карандаш, перо, теке, кой, костюм.

Перо, карандаш деп сөстөрдү кезинти азбуканын болужыла тургузыгар.

перо карандаш

- 23 таскаду. Кажы ла сөстин учындагы буквазын солып, көргүзү аайынча жаңы сөстөр бичигер.

кар—кас кыл—кыр

кос— аш—

баш— тут—

күс— тун—

3 §. Үнгүр ле тунгак туйук табыштар ла буквалар.

- 24 таскаду. Берилген сөстөрдүн карарта базылган туйук букваларын чокум айдып кычыраар.

кату—каду

экү—эгү

беш—бежү

көс—көзим

Бу букваларды кычырганда, кажылары үнгүр, кажылары тунгак угулат, айдып беригер.

||б, в, г, д, з, ж буквалар үнгүр туйук та-||
быштарды темдектейт.

||ц, ф, к, т, с, ш| буквалар тунгак туйук||
|табыштарды темдектейт.

25 таскаду. Кычырыгар. Кажы ла эжер сөстө үнгүр ле тунгак туйуктарды адап беригер.

Аш—ажан, ис—изи, таш—тажы, сокы—согоно, ат—адару, арка—арга, үкү—эгү, кыс—кызычак, жапаш—жабага, Вова—Федя.

26 таскаду. Бичип алала, үнгүр туйуктардын алдыла чийүчек тартыгар.

Кече класста Соня ла Зоя дежурныйлар болгон. Бүгүн Кыстан ла Тома дежурить эдип јат.

27 таскаду. Скобкада берилген сөстөрдөн керектү сөстөрдү талдап, эрмектерди бичип алыгар.

1. Совхозтын (аш, ажы) быјыл јакшы бүткен. 2. Менин (ат, адым) Мерген. 3. Түлкүнин (ис, изи) танылу. 4. Бийик тайгалардын (баш, бажы) јайы-кыжы карлу јадат.

4 §. Э буква.

28 таскаду. Бичип алала, кажы ла сөстин үндү табыштарын ылгап беригер.

Эне, эје, эрмек, эрке, эрте.

Сөстөрдө э ле е буквалар кандый табышты темдектейт? Айдылары јанынан омор түней бе, јок по?

|| Алтай сөстөрдө э буква жаантайын сөс-
тинг бажында бичилер.
|| Е буква сөстин ортозында ла учында би-
чилер. ||

29 таскаду. Кычырыгар.

Эки, эм, эт, эмил, энгир, эжик, эмик.
Керек, үйе, јер, чечек, үредү, тенери, кеме.

Э ле е буквалар кайда бичилип турганын айдып беригер.
Сөстөрдү бичип алыгар.

30 таскаду. Кычырыгар.

Эртен, эчки, эмил, эрмек, эргек, элгек,
эгү, эки, эзен.

Бичип алала, э букванын алдыла чийү тартыгар. Бу сөс-
төрдүн чын бичилерин ундыбас эдип үренип алыгар.

31 таскаду. Эрмектерге бөлип, бичип алыгар. Кажы ла эр-
мектин учына точка тургузарын, јангы эрмекти јаан бук-
вадан баштап бичиирин ундыбагар.

Энгир кирди адам ла эјем иштен јанды
энем курсак асты эјем уј саады мен эр-
тенги урокторго белетендим.

Э буквалу сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

32 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Экскурсия, этаж, экран, этажерка, поэт.
Орден, герой, ферма, тема, темене, кече.

Э ле е буквалардын алдыла чийү тартыгар.

33 таскаду. Бичип алыгар. Бичиирде, точкалардын ордына э эмезе е буква тургузыгар.

Јас ...рте к...лди. Ёренчиктер школды ...биреде агаштар отургусты. Јараш ёндё куш-каштар эрт...н-энир ...ткилейт.

|| Алтай тилге ёскё тилдерден кирген сёс-
тёрдё э буква сёстинг бажында да, ор-
тозында да турар: **этаж, поэт.** ||

34 таскаду. Берилген сёстёрдёнг эрмектер тургузып, бичип алыгар.

1. эртен, барарыс, бис, экскурсияга.
2. салды, энем, этажеркага, бичикти.
3. школго, келген, поэт, бистинг.

5 §. Я буквалу сёстёр.

35 таскаду. Кычырыгар.

Јанварь айда каникул болгон. Ончо ок-
тябраттар пионерлердин отрядынын сбо-
рында турушкан. Ёредёчи Мария Беле-
шевна сбордо база болгон. Сбор сёрекей
јакшы ёткён. Јаша каникулда городко ба-
рып јурген. Јайкаш, Рая ла Оля яслядагы
балдарга ойынчыктар эткен.

пионер октябрат

Ја буквалу сёстёрди бичип алала, чокумдап кычырыгар.

36 таскаду. Сёстёрди јуруктардын турганы аайынча бичип алала, я букванын алдыла чийё тартыгар.

Яблоко.
Якорь.
Мячик.

37 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына я буквалу сөстөрдү тургузыгар.

1. Балдар школдын жанында ... отургускан. Яблоняда тату ... өзөр. 2. Школдын огородында ... өзүп јат. 3. Јайгыда ... ойноорго јакшы.

Керектү сөстөр: дыня, яблоня, мячик, яблоколор.

38 таскаду. Јурукты ајыктап көрөлө, јуралганын куучындап беригер.

Бу колхозтын яслязы. Анда кичинек балдар жүрет. Ясляда ойынчыктар көп. Яша машинала ойноп жат. Коля тура тудуп жат. Оля ла Аля мячикле ойнойт. Ясляда балдарга жакшы.

Куучынды кычырала, я буквалу сөстөрдү бичип алыгар.

6 §. Ю буквалу сөстөр.

39 таскаду. Сөстөрдү үйелерге бөлип кычырыгар.

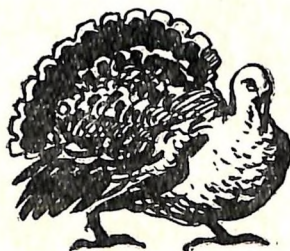
Ню - ра, Ан - дрю - ша, кос - тюм, брю - ка, брюк - ва, Лю - ба, у - тюг.

Бичип алыгар. Ю буквалу үйелердин алдыла чийүчек тартыгар. Жаңыс ла ю буквалу үйелерди кычырыгар.

40 таскаду. Журуктарда не жүралганын аярып көрөлө, сөстөрдө кандый буквалар божодылган айдып беригер.

Ут...г.

Инд...к.

Кост...м.

Божодылган букваларды тургузып, сөстөрдү бичип алыгар.

41 таскаду. Кычыраар.

Юля, Жыламаш ла Юра магазинге бардылар. Юля юбка садып алды. Жыламаш ойнойтон утюг алды. Юра десе Юла деп ойынчык садып алды.

Бичиирде ю буквалу сөстөрдиг алдыла чийү тартала, ол сөстөрдиги јарт кычырыгар.

утюг

костюм

7 §. Е ле ё буквалу сөстөр.

42 таскаду. Улустыг аттарын кычырыгар.

Лёля ла Лена. Алёша ла
Алексей.

Пётр ла
Петя.

Кажы ла јурукка эрмектер сананып тургузыгар.

43 таскаду. Кычырыгар.

Серёжа ла Алёша—нөкөрлөр. Серёжа са-

молёт эткен. Алёша ого болушкан. Олор
јараш самолёт эдип алгандар.

Серёжа ла Алёша лётчиктер болор.

Сурактарга каруу беригер.

Серёжа нени эткен?

Ого кем болушкан?

Уулчактар кандый самолёт эдип алгандар?

Сурактарга берген карууны бичип алаала, ё букванын ла
онон озо турган букванын алдыла чийүүчек тартыгар.

- 44 таскаду. Кычырып, сөстөрдө кандый буквалар божодыл-
ганын айдып беригер.

Јаңы јыл.

Јаңы јылда школдо ...лка болгон. ...лкага
балдар јүзүн-јүүр кост...мдар эткен. Сер...жа
л...тчик болуп кийинип алган. Л...ня кос-
монавт болгон. Карас дезе тегенектү ...ж
болуп јазанган. ...лкада ойынды Ел...на
Манатовна башкарган.

Божодылган букваларды тургузып, куучынды бичип алы-
гар.

ёлка Елена

||Я, ю, ё буквалар алтай тилде орус тил-
ден кирген сөстөрдө бичилет: ясля, утюг,
||свёкла.

- 45 таскаду. Берилген сөстөрдөн эрмектер тургузып, бичип
алыгар.

1. огородто, одогон, кызычак, свёкла.

2. костюм, меге, жаңы, көктөгөн, энем.
3. садында, школдын, өзөт, яблонялар.
4. жаңы жылда, болгом, мен, ёлкада.

8 §. X буквалу сөстөр.

46 таскаду. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

1. Врач ак ... кийип алды.
2. Изү жерде ... өзүп жат. Онон жүзүн-жүүр бөстөр эдетен.
3. Захар магазиннен ... садып алды.

X буквалу сөстөрдin алдыла чийү тартыгар. Ол сөстөрдi чокум айдып кычыраар.

Керектү сөстөр: сахар, халат, хлопок.

47 таскаду. Журукты айкап көрөлө, куучынды кычыраар.

Хоккей.

Кыш келди. Сууда тош тонды. Балдар тошто хоккей ойнойтон јер јазап алды. Эмди көп балдар хоккей ойноп јат. Хоккейди анчадала јакшы ойноп турган балдар Харламов Јажнай, Бадыкин Захар, Харитонов Юра, Пахомов Яша. Балдар ончозы јаңы конёк садып алган. Ключкаларды дезе бойлоры эткен.

Хоккей — кышкы ойын.

Х буквалу сөстөрдн бичип алыгар. Х букванын алдыла чийү тартыгар.

48 таскаду. Куучынды кычыраар.

Бистинг колхоз.

Бистинг колхоз јылкылар, уйлар, укту койлор өскүрип јат. Колхозто зоотехник, ветеринар, механик бар. Зоотехник мал өскүрер бастыра ишти башкарат. Ветеринар мал эмдеп јат.

Колхоз јаңы клуб тудуп алган. Клубта киномеханик кино көргүзет. Бу јуукта клубта концерт болгон, хор јаңы кожоңдор кожоңдогон.

Х буквалу сөстөрдн бичип алала, чокум айдып кычырыгар.

колхоз механик хор

9 §. Ф буквалу сөстөр.

49 таскаду. Јурукта балдардын аттарын кычырыгар.

Афоня.

Феня.

Фира.

Сурактарга толо каруулар беригер.

Кемнинг айылында телефон бар?

Телефонло кем куучындайт?

Фартукты кем кийет?

Флажокты кем кадап јат?

Карууларын мынайда бичип алыгар:

Афонянын айылында телефон бар.

50 таскаду. Кычыраар.

Фермада.

Уйдын фермазы Јалбак кобыда туруп јат.
Ферманын јааны—Фёдор Бакрасович. Ол
кичеемкей кижиге.

Улус амырайтан турада радио, газеттер
бар. Шкафта бичиктер толтыра. Буфетте
шаајын аяктар салып койгон. Уй саа-
чылар халатту эмезе фартукту иштеги-
лейт. Сааган сүтти озор флягаларга ур-

гулайт. Шофёр Филиппов сүттү флягаларды машиналар тартып апарат.

Ф буквалу сөстөрдү бичип алала, чокум айдып кычырыгар.

51 таскаду. Бу бичиктин учындагы сөзликтең Ф буквалу сөстөр табала, бичип алыгар.

10 §. В буквалу сөстөр.

52 таскаду. Журуктардын алдындагы сөстөрдү кычырыгар.

Велосипед. Кувшин. Волейбол.

53 таскаду. Ф ле в букваларды чокум айдып, эжер сөстөрдү кычырыгар.

Феня—Вена, Фира—Вера, Филип—Виктор.
Флаг—врач, шофёр—вожатый, фабрика—вагон, ферма—звонок.

Бичип алыгар. Ф ле в буквалардын алдыла чийүүчөк тартыгар.

54 таскаду. Эжер сөстөрдү кычырыгар. Баштапкы буквалар башка айдылып турганын аярыгар.

Бригада—врач, бала—вата, бинт—винт,
барабан—волейбол, банка—вилка.

Озо баштап **в** буквадан башталган сөстөрдү, онын кийининде **б** буквадан башталган сөстөрдү бичип алыгар.

Бинт ле **винт** деп сөстөрлө эки эрмек сананып алыгар.

55 таскаду. Кычыраар.

Жайгыда көп мал тайгада туруп жат. Тайгада мал кабырып турган улуска керектү немелерди автолавка жетирет. Автолавкадагы товарларды шофёр садып жат. Оорыган улусты врач барып эмдейт. Малчыларда радиоприёмниктер бар. Олор күнүң ле радио угуп жадылар.

В буквалу сөстөрдү бичип алала, кычырыгар.

56 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар: **в** эмезе **ф**.

1. Школго балдар ...ормалу жүрет.
2. Бис бук...арды кычырып салганыс.
3. Магазинде кандый ла то...арлар бар.
4. Бичиктер шка...та жадыры.
5. Соок күнде шар... кийер керек.

форма

шкаф

фартук

11 §. Щ буквалу сөстөр.

57 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. **Щ** букванын алдыла чийүчек тартыгар.

Санашта кийим арчыыр щётка бар. Ол кийимин щёткала арчайт. Ондо тиш арчайтан щётка база бар. Ол тиштерин порошокту щёткала жыжып арчайт.

Санашта плащ бар. Плащты ол жаашту күнде кийет.

Санашта кандый щёткалар бар?

щётка

Слерде кандый щёткалар бар?

порошок

Плащты улус кандый күнде кийет?

58 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. **Щ** буквалу сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

1. Чараган, чортон, лещ—балыктар.
2. Малчыларга плащ сүрекей керектү.
3. Шофёр Щукин одын тартып јат.
4. Школдо физкультурный площадка бар.

59 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар. **Щ** буквалу сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

1. Москвада Кызыл ... бар.
2. Јаан сууларда ... деп балык көп.
3. ... јакшы үренип јат.
4. Энем кече ... кайнаткан,

Керектү сөстөр: *лещ, Щеглова, борщ, площадь.*

12 §. Ц буквалу сөстөр.

60 таскаду. Јурукты ајыктап көрөлө, куучынды кычыраар.

Кузница.

Бистинг колхозто кузница бар. Скворцов
 өбөгөн—кузнец. Онын болушчызы—Си-
 ницын. Олор нормазын жүс процентке бү-
 дүрет.

Бичиирде ц буквалу сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

||Х, ф, в, ш, ц буквалар алтай тилге орус||
 ||тил ажыра кирген сөстөрдө бичилет.||

61 таскаду. Эрмектерди кычыраар. Карарта базылган сөс-
 төрди бичип алала, табыштары жанынан ылгагар.

1. Көп колхозчылар мотоцикл садып алган.
2. Бичиктин страницаларын бүктебегер.

3. **Пятницада** бис экскурсияга барарыс.
4. Менин акам—**офицер**, ол **границаны** корулап јат.
5. Адам Москвада **циркте** болгон.

страница пятница

62 таскаду. Кычыраар.

Бистин школдо албатылардын најылыгына учурлаган **вечер** болгон. **Вечерде** балдар алтай, орус кожондор кожондогон. **Фролова Фая** украин ле **немец** албатылардын **танецтерин танцевать** эткен. **Цап-лина Вера** орустап, **Дедеева Јыламаш** алтайлап үлгерлер кычырган. **Вечер сүрекей** јакшы өткөн.

Карарта базылган сөстөрдү бичип алала, бастыра табыштарын чокум айдып кычыраар.

13 §. Јымжак темдек (Б).

63 таскаду. Эрмектерди кычырыгар. Карарта базылган сөстөрдө калганчы туйук табыш канайда айдылып турганын ајарыгар.

1. **Букварь**—бистин баштапкы кычырган бичигис.
2. Кажы ла үренчикте сумка эмезе **портфель** бар.
3. Јайгыда Кадын суунын јаказында пионерский **лагерь** ачылар.

Карарта базылган сөстөрдү бичип алыгар. Жымжак тем-
дектин ле онын алдында турган букванын алдыла чийү-
чек тартыгар.

Жымжак темдек (ь) кандый да табыш тем-
дектебейт. Ол оноң озо турган туйук та-
быштын жымжак айдыларын темдектейт:
букварь, письмо, пальто, лагерь.

64 таскаду. Кычыраар. Сөстөрдө ь темдектин алдында тур-
ган туйук табышты чокум айдыгар.

Букварь, тетрадь, портфель, пенал—үре-
дүге керектү немелер.

Автомобиль, трактор, комбайн — маши-
налар.

Пальто, чамча, костюм, шинель—кийим.
Орын, стол, отургуш, диван—мебель.

Бичип алыгар. Ъ деп букванын ла онын алдында турган
букванын алдыла чийүчек тартыгар.

букварь портфель

65 таскаду. Кычыраар.

Магазинде.

Бистин магазин жаңы. Магазинде көп не-
мелер бар. Улус туфля, ботинка, пыйма,
пальто, костюм, платье садып алат. Ұрен-
чиктер форма алгылайт. Магазиннен бук-
варь, портфель, тетрадь, альбом, ручка,
карандаш садып алар **аргандуу!**

Магазиннинг бир янында аш-курсак сад-
дып јат. Анда кулур, калаш, сахар, кисель,
печенье бар. Согоно, морковь, фасоль
садуда база бар.

Ўредўге керектў немелердин, одўктердин, кийимдердин,
аш-курсактын аттарын бичип алыгар. Јымжак айдылып
турган букваларды көргүзигер.

Көргүзү: Ўредўге керектў немелер: букварь, ...
Одўктер: туфля, ...
Кийим: чамча, ...
Аш-курсак: кулур, ...

туфля платье пальто

66 таскаду. Бичигер.

Кўски айлар: сентябрь, октябрь, ноябрь.
Кышкы айлар: декабрь, январь, февраль.

Кўски ле кышкы айларды ундыбас эдип ўренип алыгар.

67 таскаду. Сурактарга каруу беригер. Карууларын бичип
алыгар. Јымжак айдылып турган туйук буквалардын ал-
дыла чийўчек тартыгар.

Школдо ўредў кандый айда башталды?
Кышкы каникул кандый айда болуп јат?
Эмди кандый ай?

68 таскаду. Кычыраар. Бичиирде точкалардын ордына ке-
ректў буква тургузыгар.

1. Јылды январ... баштайт, декабр... учы-
на јетирет.

2. Адамды јакшы ижи учун медал...ла
кайралдаган.

3. Фонар... өчөмик күйүп жат.

4. Понедел...ник — неделениг баштапкы күни.

14 §. Кату темдек (Ъ).

69. таскаду. Кычыраар.

Москвада съезд болгон. Съездке көп колхозчылар жуулган. Съездке жуулган улус колхозтын жаңы уставын жөптөгөн. Эмди колхозтор там өңжүп өзөр. Колхозчылардын жүрүми жаранар.

Бичип алыгар. Ъ деп буквалу сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

70 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдү табыштары аайынча ылгагар.

Совхоз жаңы туралар тудуп жат. Туралар эки ле үч **этажту**. Кажы ла турада эки-үч **подъезд**. Мындый тураларды **подъёмный** краннын болужыла тудуп жат.

Съезд, подъезд, подъёмный кран.

71 таскаду. Табышкакты табаар. Табышкакты ла тапкан сөсти бичип алыгар.

Табышкак: Узун мойынын чөйип, уур кошты көдүрет.

72 таскаду. Јурукты ајыктап көрөлө, анда не јуралганын куучындап беригер.

15 §. Алфавит.

73 таскаду. Кажы ла букванынг адын чын адап, алфавитти кычырыгар.

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Јј	Ее
а	бэ	вэ	гэ	дэ	је	е

Ёё	Жж	Зз	Ии	Йй	Кк	Лл	Мм
ё	жэ	зэ	и (кыска и)	ка	эл	эм	

Нн	Нгн	Оо	Өө	Пп	Рр	Сс	Тт
эн	энг	о	ө	пэ	эр	эс	тэ

Уу	Ўў	Фф	Хх	Цц	Чч	Шш
у	ў	эф	ха	цэ	че	ша

Щщ	Ъъ	Ыы	Ьь	Ээ	Юю	Яя
ща	кату темдек	Ы	јымжак темдек	э	ю	я

||Алтай алфавитте 37 буква. Алфавитте||
||кажы ла букванын турар јери, ады бар.||

74 таскаду. Алфавитти а буквадан т буквага јетире бичип алыгар. Буквалардын турган аайын ла олордын адалган адын үренип алыгар.

75 таскаду. Сөстөрди алфавит аайынча бичип алыгар.

Адару, мырчак, кулун, вагон, јинји, баар-
чык, газет, декабрь, ёж, ийне, звонок,
линейка, Елена, журнал, йод.

76 таскаду. Алфавиттин үндү букваларын айдып беригер.
Кажы ла үндү буквага бир сөстөн сананып алала, бичигер.

77 таскаду. У буквадан баштап, алфавиттин учына јетире бичигер.

78 таскаду. Сөстөрди м буквадан баштап, алфавит аайынча бичип алыгар.

Чечек, машина, өзүм, фартук, радио, не-
деле, хор, уйа, тыт, пионер, яблоко, элик,
самын, үүре, ырыс.

79 таскаду. Јерлик аңдардын аттарын алфавит аайынча бичип алыгар.

Шүлүзин, айу, сарас, түлкү, кочкор, элик,
борсук, јоонмойын.

80 таскаду. Бичиктин учында берилген сөзликте сөстөрдин турган аайын көригер. Ол сөзликтен кажы ла буквага бир сөстөн бичип алыгар.

81 таскаду. Алфавит аайынча бичип алыгар.

Илмек, казан, страница, үкү, будук, эмик.
Юра, абра, одын, ясля, ёж, Егор, тоо.

Бөрүк деген сөсти кезинти букваларла тургузыгар.

16 §. Узун үндү табыштар.

82 таскаду. Кычыраар.

Бийик туу туруп јат. Онын эдегинде
јаан јурт. Јурттын јаныла түрген суу
агып јат. Ол суунын ады Кадын. Кадын—
Туулу Алтайдын эн јаан суузы.

Карарта базылган сөстөрдү бичип алала, кычыраар. Олор-
дын үндү табыштары канайда айдылат?

Алтай тилде узада айдылар табыштар
бар. Олорды узун үндү табыштар деп
айдар.
Узун үндү табыштар эки түнгей үндү
буквала темдектелет: јаан, ээн, јеерен,
јиит, јоон, тоо, јуук, уур.

83 таскаду. Кычыраар. Эрмектерде карарта базылган сөс-
төрдүн учурын айдып беригер.

1. Конторада јуун болгон. Айак-казанды
јакшы јун. 2. Быјыл соок эрте түшти.
Көчөни сок. 3. Такаа эжиктин јанында
јүрди. Јолдо така јадыры. 4. Бистин ту-
ра јангы. Јолдон туура чыкпа.

Эрмектерди бичип алала, түнгей үндү буквалардын ал-
дыла чийү тартыгар.

Теертпек.

Бир эмеген теертпек быжырган. Теертпек-
ти оттон чыгарала, соодорго тактачакка
салып койгон. Теертпек тактачактан
түжеле, тоголонып, суунын жалтырап тур-
ган тожына жетти.

—Тош, тош, сен күчтү бе?—деп, ол сурады.

—Күн менен күчтү. Ол мени кайылтып,
ооктоп ийет—деп, тош айтты.

Теертпек күннен сурады:

—Күн, күн, сен күчтү бе?

—Туу менен күчтү. Мен онын кийинине
жанып ядым—деп, күн айтты.

Теертпек туудан сурады:

—Туу, туу, сен күчтү бе?

—Тарбаган менен күчтү. Ол мени казып
јат—деп, туу айтты.

Теертпек тарбаганнан сурады:

—Тарбаган, тарбаган, сен күчтү бе?

—Кижн менен күчтү. Ол мени адып јат—
деп, тарбаган айтты.

Теертпек кижиден сурады:

—Кижн, кижн, сен күчтү бе?

—Күчтү эмей а-а!—деп айдала, кижн
теертпекти јип ийди.

85 таскаду. Скобкалардагы сөстөрдөн керектүлерин талдап, эрмектерди бичип алыгар. Скобкаларды тургуспагар.

1. Кырдын эдегинде (jon, joon) тыттар өзүп jat. 2. Мүркүт шонкордон (jaan, jan). 3. Күски тош (juuka, juca). 4. (Cок, соок) сууны ичпегер. 5. Малчы бир (үүр, үр) малды тайгадан түжүрип келди.

86 таскаду. Берилген сөстөрдү алфавит аайынча бичип алыгар.

Куучын, аарчы, уулчак, жуун, буур, тоо, шүүн, жиилек, ээн, меес, соок, наадай, ороон, үүре, чаазын.

Узун үндү табышты темдектеп турган эки түнөй үндү букванын алдыла чийүчөк тартыгар.

наадай

үүре

чаазын

87 таскаду. Сөстөрдү көргүзү аайынча кубултып, бичип алыгар.

сок — соок

jon —

jan —

кур —

jun —

кан —

кар —

сөк —

үр —

тура —

88 таскаду. Берилген сөстөрдү тузаланып, эрмектер сананып бичигер.

кичинек уулчак,

тату жиилек,

јараш наадай.

17 §. Сөстин үйези.

89 таскаду. Сөстөрдү журуктар аайынча бичип, үйелерге бөлигер.

Бөрү. Элик. Шүлүзин. Түлкү.

Кажы ла сөстө канча үндү табыш ла канча үйе?

90 таскаду. Кычырыгар.

Бис о-мок бал-дар.

Бис-тин а-дыс ок-тяб-рят-тар.

Бис ка-чан да нак бо-ло-рыс.

Тө-рө-лис-ке иш-теп жү-ре-рис.

Кажы ла сөстө канча үндү буква ла канча үйе бар?

Көргүскени аайынча бичип алыгар. Үндү буквалардын алдыла чийүчектер тартыгар.

|| Сөс үйелерге бөлинип јат. Сөстө канча ||
|| үндү табыштар бар, анча ок үйе болор. ||

91 таскаду. Сөстөрдү кычырала, олардо канча үйе барын айдып беригер.

Ат, алты, агаш, одын, баш, соок, бодолго, башкару, кураган, најы, тыт, кайын, үлгер, өбөгөн, жалбырак, тракторист.

Озо баштап бир үйелү, онын кийининде эки үйелү, оноң үч үйелү сөстөрдү бичип алыгар.

92 таскаду. Кычырыгар.

кы	жык	кезе
ту	ду	үре
ка	зык	үл
ра	ка	дү

Кандый сөстөр бүтти? Үйелерге бөлип, бичип алыгар.

93 таскаду. Узун үндү сөстөрдү үйелерге бөлип бичигер.

Көргүзү: куу-чын, о-роон, ай-рууш.

Куучын, ороон, шаајын, ноокы, тырмууш, буудай, јиилек, јыраа, тараан, чаазын.

94 таскаду. Бүткүл сөс болзын деп, керектү үйени бойыгар кожуп бичигер.

ба-ка	ке-ме	тет-радь
ар-	ко-	би-
те-	кан-	мал-

95 таскаду. Эрмектер тургузып, бичигер. Карарта базылган сөстөрдү үйелерге бөлигер.

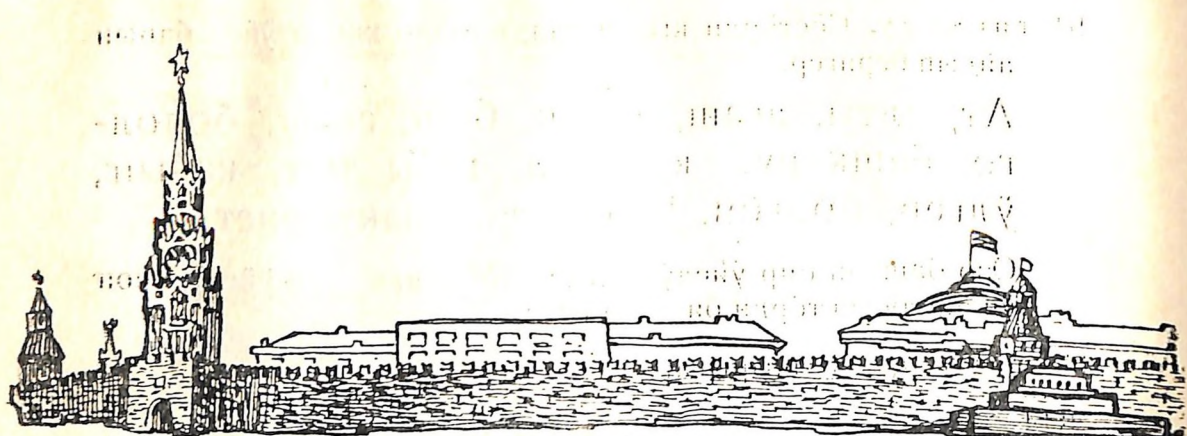
1. завод, деремнеде, бистин, бар.

2. эдип јат, ол, сарју, заводто.

3. совхоз, көп, табыштырат, заводко, сүт.

96 таскаду. Сөстөрдүн баштапкы ла экинчи үйелеринин јерлерин солыштырып, јаңы сөстөр бүдүрип, бичигер.

Бичи, биске, теке, кају, кеме.

23 февраль—Советский Черүниң Күни.

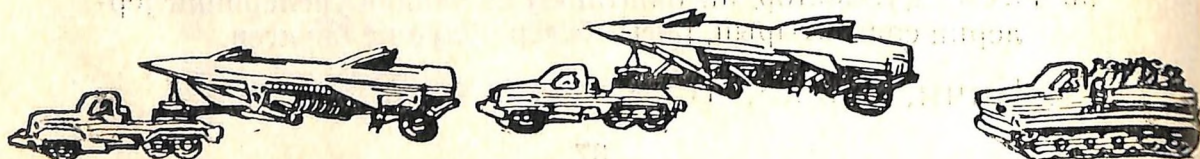
97 таскаду. Кычыраар. Ёренип алыгар. Көрбөй бичип ала-
ла, бичиктен түндеп көригер.

Төрөл јеристи өштүден корыган
бистин черүбис макталзын!
Амыр жүрүмди јеткилдеп турган
Советский Черү тыңызын!

Советский Черүниң Күни бис качан байрамдап јадыс?

98 таскаду. Кычыраар.

Бистин Черү советский албатынын амыр-
энчү жүрүмин корулап јат. Бис Советский
Черүни сүүп јадыс. Оштулер дезе онон
јалтанып јат. Советский Черү јаан ийделү.
Бичип алыгар: *Бастыра албатылар амыр-
энчү јуртазын!*
Биске јуу керек јок!

18 §. Сөсти бир јолдон экинчи јолго көчүрери.

Сөсти бир јолдон экинчи јолго үйелери
аайынча көчүрер:

ка-лаш,	кол-хоз,
кө-бөлөк,	көбө-лөк.

99 таскаду. Сөстөрдү јолдон јолго көчүрери аайынча чийү-
чекле бөлигер.

Совхоз, ферма, машина, тетрадь, конто-
ра, почта, магазин.

100 таскаду. Кычырыгар, карарта базылган сөстөрдү јол-
дон јолго көчүрери аайынча чийүчекле бөлип, бичип
алыгар.

Бистин городто калаш быжыар завод
бар. Мында көп ишмекчилер иштеп туру.
Ишмекчилердин көп сабазы үй улус.
Олор амтанду калаш ла тату булочка-
лар быжыргылайт. Заводто көп иштер-
ди машиналар эдет.

Бир јолдон экинчи јолго көчүрерге јарабас сөстөрдү ай-
дып беригер. Олорды ненин учун көчүрерге јарабас?

101 таскаду. Берилген сөстөрдүн јолдон јолго көчүрилбес
сөстөрдү чыгара бичип алыгар.

Јол, бала, кыл, цирк, самын, шүүн, плащ,
кыранг, будук, төрт, фронт, мүүс, бинт,
тус, нөкөр, тюль, винт, печке, плат.

Олор ненин учун көчүрилбей турганын айдып беригер.

||Сөстин жаңыс буквадан бүткен үйезин||
||азыйгы жолында артырарга ла көчүрерге||
||жарабас.

Мынайда көчүрер: Ама-ду, ра-дио, ажы-ра, үйе-ден,
уда-бай.

- 102 таскаду. Бичип, сөстөрдү көчүрери аайынча чийүчек-
терле бөлигер.

Азыраган малыс арбын болды,
ак жаланга толо берди.
Ырысту жүрүмдү бис болдыс,
ак-жарыкты эмди көрдис.

- 103 таскаду. Жолдон жолго көчүрерге жарабас сөстөрдү бичип
алыгар. Олорды ненин учун көчүрерге жарабас, жартагар.

Уйа, малта, уул, кажаган, оро, өрө, чедир-
ген, тоо, арба, көөш, юла, класс, эне,
жарганат, санитар, соок, кејим, нокто,
Яша, карындаш.

- 104 таскаду. Сөстөрдү жолдон жолго көчүрери аайынча чийү-
чектерле бөлип, бичип алыгар.

Көргүзү: ой-дык, мо-йын.

Мыйгак, кучыйак, майчык, жайгы, жайыл,
бийик, пыйма.

мойын

- 105 таскаду. Берилген сөстөрлө эрмектер сананып алыгар.
Бичиирде, бу сөстөрдү жолдон жолго көчүрери аайынча
чийүчектерле бөлигер.

Тайга, койон, жойгон.

106 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Ай-рууш, тыр-мууш, јее-рен, јуу-ка, уул-чак, үүре-лер, ороон-дор, аар-чы, теерт-пек, чаа-зын, кай-мак.

Бу сөстөрдүн кандый үйелеринде эки түңгей үндү буква бар, айдып беригер.

107 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Бичиирде сөстөрдү үйелерге чийүчектерле бөлигер.

Чаазын, куучын, кичеемкей, теермен, уул-чак, ороондор, каруулчык, үүрелер.

108 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Эки түңгей үндү буквалу сөстөрдү үйелерге чийүчектерле бөлигер.

Түүнти суулар күнге јалтырайт. Садта тоорчыктар сүүнчилү кожондойт. Серүүн салкын согот.

109 таскаду. Эки түңгей буквалу сөстөрдү јолдон јолго көчүрери аайынча бөлигенин ајарып кычырыгар.

Ат-ту, бут-ту, тон-нын, јол-ло, кол-ло, бичик-ке, терек-ке.

110 таскаду. Кычырыгар.

1. **Атты чанакка** јектилер. 2. Анчылар амыраарга **тыттын** төзине отурдылар. 3. Быјыраш **булуттарды** өткүре **күннин** чогы чалыды. 4. **Урокко** оройтыба.

Карарта базылган сөстөрдү јолдон јолго көчүрери аайынча чийүчекле бөлип, бичип алыгар.

111 таскаду. Бичип алыгар. Эки түңей туйук буквалу сөстөрди көчүрер ээжи аайынча чийүчектерле бөлигер.

Бистинг журт жаан. Жолло көп машиналар ла атту улус өдөт. Эңирде тураларда жарык оттор күйет. Улус газеттер, журналдар кычырып жат. Балдар урокко беле-тенгилейт.

газет

журнал

||Ортозында ь буквалу сөстөрди жолдон жол-го мынайда көчүригер: паль-то, пись-мо.||

112 таскаду. Кычыраар.

8 мартта—үй улустын күни. Черүдеги агам энемди бу байрамла уткып, **письмо** ийген. Агам **апрельде** жанарым деп бичиген. Мен жараш журуктардан **альбом** эделе, энеме сыйлап бергем. **Ольга** эжем чололоп көктөгөн фартук сыйлаган.

Больницада кожо иштеп турган нөкөрлөри энемди байрамла уткып, жараш откытка ийгендер. Школдо үй улустын байрамына учурлаган утренник **болгон**. Утренникке **энелеристи кычырганыс**. Менин энем база келип жүрген.

Карарта базылган сөстөрди жолдон жолго көчүрери аайынча чийүчекле бөлип, бичип алыгар.

113 таскаду. Кычырала, үренип алыгар.

Жаш бойысты жажыдып,
Жаанадып койгон энейис.

Жакшы-жаманды билзин деп,
Жакарып айткан энейис.

114 таскаду. Энегерди үй улустың байрамыла уткып, үредү-
чининг болужыла письмо бичигер.

**19 §. Кем? не? деп сурактарга каруу
берип турган сөстөр.**

115 таскаду. Журукты аяктап көрөлө, балдарга ат адагар.
Сурактарга каруу беригер.

Кураганды кем умчылап јат?
Сууны кем экелип јат?

Журук аайынча эки эрмек тургузала, бичип алыгар. Кем?
деп суракка каруу берип турган сөстөрдинг алдыла чийүү
тартыгар.

	Алтай тилде кижиге керегинде бу кем?	
	деп сурап јат. Кем? Кызычак, уулчак,	
	малчы, врач, лётчик.	

116 таскаду. Кычырыгар. Кем? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү чыгара бичип алыгар.

Кажы ла кижиге бойынын ижин иштейт.
Малчы малын кичеейт. Уй саачы уйлар
саайт. Шофёр кош тартат. Садучы аш-кур-
сак, кийим садат. Ангчы андайт. Врач улус
эмдейт. Почтальон улуска письмолор,
газеттер, журналдар экелет. Үредүчи бал-
дарды үредет. Үренчиктер үренет.

Кем? Кижиге, ... ,

117 таскаду. Сурактардын ордына керектү сөстөр тургузып, бичип алыгар.

Улусты (кем?) эмдеп жат.
Койды (кем?) кабырып жат.
Балдарды (кем?) үредип жат.
Школдо (кемдер?) үренип жат.
(Кем?) андап жат.
Кыраны (кем?) сүрүп жат.

118 таскаду. Кычыраар.

Ветеринар мал эмдеп жат.
Жылкычы мал кабырып жат.
Үредүчи балдар үредип жат.
Сурактардын каруузын бичигер.

Малды кем эмдеп жат?
Малды кем кабырып жат?
Балдарды кем үредип жат?

119 таскаду. Кем? деп сурактын ордына керектү сөстөр тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

1. (Кем?) көп бөрүлөр өлтүргөн. 2. (Кем?)

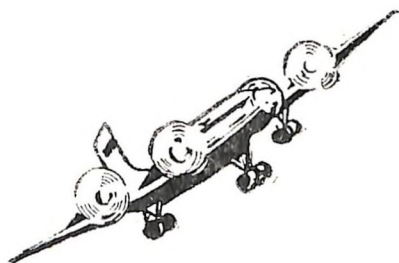
наадайына юбка көктөди. 3. (Кем?) футбол ойноорго сүйүп жат. 4. (Кем?) казан азып жат. 5. (Кем?) самолётто учуп жат.

Керектү сөстөр: кызычак, казанчы, анчы, уулчак, лётчик.

- 120 таскаду. Кычырала, кем? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү айдып беригер. Бичиирде ол сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

Агроном, инженер болорго
балдар школдо кичеенип үренет.
Билгирдин жолун ологорго
үредүчи айдып көргүзет.

- 121 таскаду. Журуктарды аярып көригер.

Бу не?

Бу не?

Бу не?

Журалган немелердин аттарын бичип алыгар:
самолёт, ракета, вертолёт.

- 122 таскаду. Берилген сөстөрдү кычырала, ологор кандый суракка каруу берип турганын айдып беригер.

Парта, ручка, резинка, карандаш, стол.

Керектү сурак тургузала, сөстөрдү бичип алыгар.

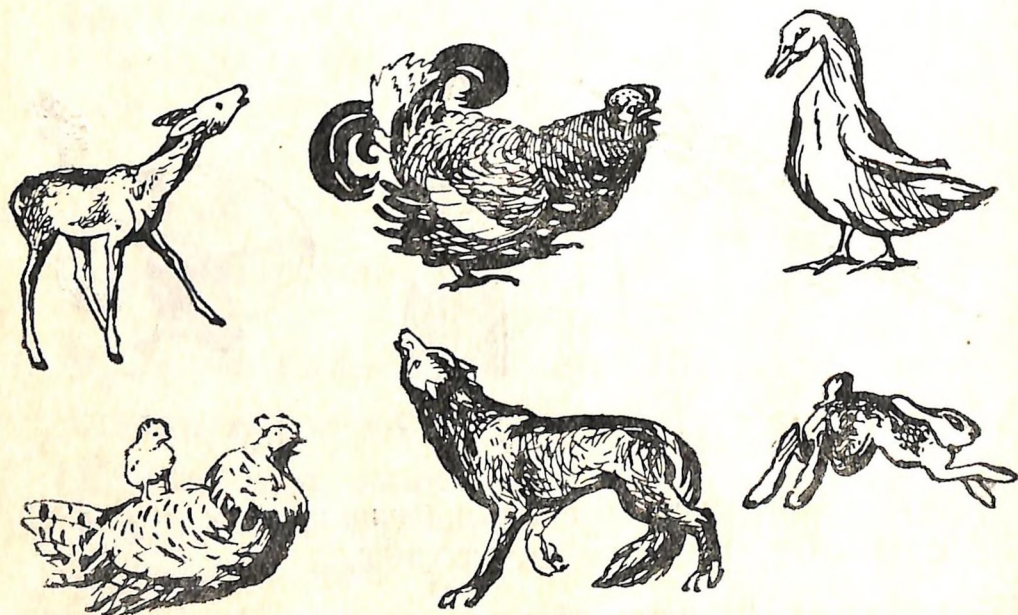
Класстың ичинде база кандый предметтер бар, айдып беригер.

123 таскаду. Кычыраар.

Кыш божоды. Сооктор токтоды. Кар кайылды. Јас келди. Күн жылыды. Өлөң жарып келди.

Не? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү бичип алыгар.

124 таскаду. Озо баштап аңдардың, оның кийининде куштардың аттарын адап беригер.

Келишкедий сурак тургузала, озо баштап аңдардың, оның кийининде куштардың аттарын бичип алыгар.

125 таскаду. Кычырыгар.

Алтайдын тайгаларында тўлкў, киш, кам-
ду, тийин, элик, тооргы, кочкор, јунма,
ирбис, булан ла оноҥ до өскө андар бар.
Агын сууларында ла көлдөринде чараган,
бел, туулы, чортон, ийт-балык ла өскө
дө балыктар бар.

Алтын-Көлдө алабуга деп балык көп.

Андардын ла балыктардын аттарын көргүзип турган сөс-
төр кандый сурактарга каруу берип турганын айдып бере-
ле, көргүзү аайынча бичигер.

Андар: тўлкў, киш, ... ,

Балыктар: чараган, бел, ... ,

|| Алтай тилде кижиден өскө бастыра пред-
меттер керегинде бу не? деп сурап јат.
|| Не? тура, койон, күртүк, чараган. ||

126 таскаду. Кычыраар.

Мячик, ўлдў, чурана,
Јүзүн-јўўр јинјилер—
Јаш балдардын ойынында
Јаан керектў немелер.
Кичўзине шалтыракты,
Јаанына мылтыкты,
Кыс балага наадайды
Кару адазы сыйлады.

Балдардын ойынчыктарын көргүзип турган сөстөр кандый
суракка каруу берип турганын айдып береле, оорды чы-
гара бичип алаар.

127 таскаду. Кычырыгар.

Бистинг класста парталар, стол ло отургуш бар. Класстын ичинде шкаф, доско, счёт туру. Стенедө портрет илип койгон. Парталардын үстүндө бичиктер, тетрадьтар, ручкалар ла карандаштар жадыры.

Класстагы предметтерди адап беригер. Не? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү чыгара бичип алыгар.

128 таскаду. Озо баштап азыранты тындулардын, онын кийининде јерлик тындулардын аттарын чыгара бичип алыгар.

Айу, бөрү, кiske, түлкү, тийин, кой, ат, элик, кулун, сыгын, төө, эчки, сарлык, уй, ан, ийт, чочко, арслан.

Берилген сөстөр кандый суракка каруу берет?

129 таскаду. Кычыраар. Озо баштап кем? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү, онын кийининде не? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү бичип алаар.

Уул, трактор, койон, бозу, одын, колхозчы, такта, такаа, врач, тракторист, мылтык, балыкчы, бөрүк, бала, орын, кайучы.

130 таскаду. Сурактарга каруу беригер.

Үренчиктин сумказында кандый предметтер бар?

Айылда кандый аяк-казан бар?

Не? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү бичип алыгар.

131 таскаду. Јуруктардын ордына сөстөр тургузып, эрмектерди јетире бичигер.

Огородто ..., ..., ..., өзүп јат.

Кырада ..., ..., ..., өзүп јат.

132 таскаду. Улустын төрөөн-тууган болгоны аайынча адалган аттарын бичип алала, озор кандый сурактарга каруу берип турганын айдып беригер.

Ада, эне, јаана, таада, эје, ага, карындаш, сыйын, јене, јесте, таай, јеен, бөлө, шаны.

133 таскаду. Берилген кажы ласөскө сурак тургузып, бичип алыгар.

Стол, орын, диван, отургуш, шкаф—мебель.

Көөш, көнөк, стакан, чөйгөн, тарелке, чуучак, бычак, калбак, суску, эскин, соки—улустын айыл ичинде тудунар-кабынар немелери.

тарелке

стакан

134 таскаду. Журуктар аайынча эрмектер тургузала, бичип алыгар.

135 таскаду. Бу сөстөрдөн неделениң күндерин ээчий-дее-чий бичип алыгар.

Жыл, энир, понеделник, түш, среда, јас, вторник, суббота, ай, пятница, јай, четверг, кыш, воскресен.

воскресен

136 таскаду. Бичиктин учындагы сөзликтең кем? деп суракка каруу берип турган үч сөс, не? деп суракка каруу берип турган беш сөс талдап, бичип алыгар.

Кем? ..., ...,

Не? ...,

137 таскаду. Табышкактарды табыгар.

Јаңыс бөрүктин алдында төрт карындаш туру.

Буканын мүүзи тегериге тийет.

Көс тө жок, тил де жок, колго
алза, куучынчы.

Тапкан сөсти кажы ла табышкактын кийининен бичигер.
Олор кандый суракка каруу берет, айдып беригер.

138 таскаду. Берилген сөстөрдү тузаланып, воскресен күн-
ди канайда өткүргени керегинде куучын тургузаар.

Октябраттар, пионерлер, суу, агаш ара-
зы, балык, сүүнчилү, кармак, чечек, куш-
каштар, футбол, энгир, кино.

20 §. Улустын адын, адазынын адын ла
өбөкөзүн жаан буквадан баштап бичири.

139 таскаду. Слердин класста бир кезек балдардын атта-
рын адап беригер.

Јурукта балдардын аттарын кычырыгар.

Бу Чынат.

Бу Чечек.

Бу Вера.

Бу Нина.

Бу Саду.

Бу Мерген.

Озо баштап кызычактардын, онын кийининде уулчактар-
дын аттарын бичип алыгар.

уулчак

кызычак

140 таскаду. Журуктарды аяктап көрөлө, сурактарга каруу
беригер. Кызычактарга ла уулчактарга ат адагар.

Платьени кем арчып јат?
Кийимди кем түзедип јат?
Топчыны кем тагып јат?
Өдүгин кем арчыйт?

141 таскаду. Кычырыгар.

Бистинг биле.

Бистинг биледе үч киж: адам, энем ле
мен. Бистинг өбөкөбис—Суркашев. Адам-
нын ады Манзыр. Онын адазынын ады
Кертеш. Улус адамды Манзыр Кертешевич
деп адайт. Энемнин ады Солун Эркемеев-

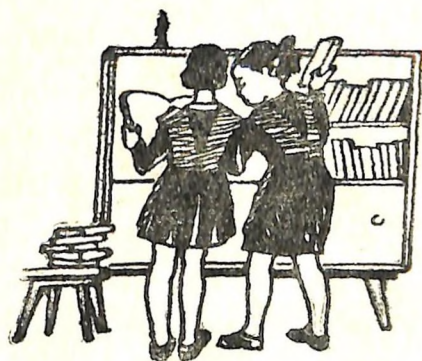
на. Менин адым Николай. Нөкөрлөрүм мени Коля деп адагылайт.

Текстен улустын адын, олардын адазынын адын ла өбөкөзүн бичигер.

Адамнын ады ... , онын адазынын ады
Энемнин ады ... , онын энезинин ады
Менин адым ... , өбөкөм... .

Улустын адын, адазынын адын ла өбөкөзүн жаан буквадан баштап бичийтен.
Караваева Клара, Тодосев Байзын,
Адыбасов Күндүй Иванович.

142 таскаду. Журуктарды көрөлө, анда не журапганын айдып беригер.

Бистин класста.

Бистин класстын балдары иштеңкей. Самыкова Соня ла Табышева Таня—библиотекарьлар. Миша Тонкуров ло Тоня Ир-

китова бүгүн дежурныйлар. Олор доско арчыгандар, чечектер сугаргандар, балдардын тетрадьтарын үлегендер.

Бичип алала, балдардын өбөкөлөрünün ле аттарынын алдына чийү тартыгар.

- 143 таскаду. Бичигер. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузып, бичигер.

Менин адым Менин өбөкөм
Бистин үредүчинин ады Онын өбө-
көзи Менин нөкөримнин ады
Онын өбөкөзи

- 144 таскаду. Кычырыгар. Писательдердин өбөкөлөрүн ал-
фавит аайынча бичип алыгар:

Туулу Алтайдын писательдери ле поэт-
тери: Кучияк Павел, Адаров Аржан, Пал-
кин Эркемен, Укачин Борис, Чунижеков
Чалчык, Кокышев Лазарь, Саруева Алек-
сандра.

- 145 таскаду. Берилген сөстөрдөн эрмектер тургузыгар.

Жүрет, Кыстаев Адыбас, чаналу, жакшы,
конөктү. Ботпоева Клара, жынылайт, де-
зе, жакшы.

конёк

Эрмектерди бичип алыгар. Балдардын аттарында ла өбө-
көлөрүнде жаан букванын алдыла чийү тартыгар.

21 §. Тындулардын чоло адын јаан буквадан баштап бичири.

146 таскаду. Кычыраар.

Айылдын тындулары: уй, ат, ийт. Тындулардын чоло ады: Чокурак, Чолмон, Тайгыл.

Слердин айылдагы тындулардын чоло аттары кандый?

|| Тындулардын чоло адын јаан буквадан ||
|| баштап бичиир.

147 таскаду. Кычыраар.

Бистин уйларыс сүттү. Жееренек, Чокурак, Жалакай деп уйлар анчадала көп сүт берет. Жееренектин Карабаш деп бозузы ла Чокурактын Желеш деп бозузы жааназа, база жакшы уйлар болор.

Бис бозуларды азыраарга болужадыс. Жебелек деп кичинек бозуны башка азырап турадыс.

Уйлардын ла бозулардын чоло аттарын бичип алыгар. Олорды кандый буквадан баштап бичидеер?

148 таскаду. Кычырала, бичиктен көрбөй куучындап беригер.

Адуков Жыбаш—койчы. Ондо **Көкүл** ле **Казыр** деп эки ийт бар. Олор ээзине кой кабырарга болужып јат. **Көкүл** анчадала **Өскүзек** деп кураганды сүрекей кичееп јүрет.

Бичип алыгар. Карарта базылган сөстөр ненин учун јаан буквадан бичилгенин јартагар.

149 таскаду. Тындулардын чоло аттарын бойлороор сананып табала, бичип алыгар.

22 §. Городтордын, журттардын, суулардын аттары јаан буквадан башталып бичилери.

Городтордын, деремнелердин ле журттардын, оромдордын, суулардын аттары јаан буквадан башталып бичилет.
Москва, Горно-Алтайск, Улаган, Ондой, Кан-Оозы, Кадын, Чарас.

150 таскаду. Кычырыгар.

Туулу Алтайдын төс городаы—Горно-Алтайск. Городто Майма ла Улалу деп суулар агат. Городты айландыра Майма, Улаушка, Карагуш ла Кызыл-Өзөк деп журттар тургулайт. Туулу Алтайга эн ле жуук город—Бийск. Бийсктен темир јол башталып јат.

Городтон ыраак эмес Кадын суу агат.

Городтордын, журттардын ла суулардын аттарын чыгара бичип алыгар. Олорды јаан буквадан баштап бичиирин ундыбагар.

Городтор: ... ,

Јурттар: ... ,

Суулар:

151 таскаду. Кычырыгар.

Бистин областьта сегис аймак бар. Олорды Майма, Шебалин, Турачак, Кан-Оозы, Көксуу-Оозы, Улаган, Кош-Агаш ла Ондой аймактар деп адап жадылар.

Аймактардын адын чике адаарга ла чын бичиирге үренип алыгар.

152 таскаду. Кычырала, кезик сөстөр ненин учун жаан букувадан бичилгенин айдып беригер.

Бу жуукта Майма журттын жанында жаңы аэродром эдилген. Эмди онон Бийск, Барнаул, Новосибирск, Москва городторго самолётло једер аргалу. Самолёттор Турачак, Көксуу-Оозы, Курай деп журттарга база учуп јат.

Бичип алыгар. Городтордын ла журттардын аттарынын алдыла чийү тартыгар.

153 таскаду. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөрдү тургузып бичигер.

Бис ... деп журтта жадыбыс. Јеристе ... деп суу бар. Ыраак јокто ... деп журт туруп јат. Бистин журт ... аймакка кирип јат.

154 таскаду. Кычыраар.

Бистин ороон Советский Социалистический Республикалардын Союзы деп адат. Кыскарта Советский Союз деп айдар. Советский Союзтын төс города — Москва.

Бис Горно-Алтайский автономный областьта јуртап јадыс. Областьтын тӱс города—Горно-Алтайск.

Советский Союз, Москва.

23 §. Нени эдип јат? деп суракка каруу берип турган сӱстӱр.

(Действиелерди кӱргӱскен сӱстӱр.)

155 таскаду. Балдар нени эдип турганын јурук аайынча айдып беригер.

Тургускан эрмектерди бичип алыгар.

156 таскаду. Кем нени эдип јатканы керегинде эрмектер тургузала, бичип алыгар.

Анчы, ӱредӱчи, врач, балыкчы, тракторист.

Кем? деп суракка каруу берип турган сӱстӱрдин алдыла бир чийӱ, нени эдет? деп суракка каруу берип турган сӱстӱрдин алдыла эки чийӱ тартыгар.

157 таскаду. Кычырыгар. Кызычак нени эткенин оноҥ ары ээчий-деечий бичигер.

Эртен тура кызычак уйкудан турды, ... , ...

Ол школдо кычырат, ... ,

Школдын кийининде кызычак амы-
райт, ...,

Керектү сөстөр: *орынын жууды, жунунды, кийинди, ажанды, школго барды, бичийт, журайт, тоолойт, урок жүредет, энезине болужат.*

Нени этти? Нени эдет? деп сурактарга каруу берип турган сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

- 158 таскаду. Башка-башка тындулар канайып үнденип турганын точкалардын ордына бичигер.

Уй Ат Ийт Бөрү Кой
Чочко Сагыскан

Керектү сөстөр: *киштейт, жүрет, мөөрөйт, улыйт, маарайт, шайрайт, кыркылдайт.*

- 159 таскаду. Жүзүн-башка тындулар канайып кыймыктанып жүрөтенин айдала, бичигер.

Куш Балык Жылан Бака
Ат Аспан

Керектү сөстөр: *жылып жүрет, жүзүн жүрет, учуп жүрет, секирип жүрет, калып жүрет, мантап жүрет.*

- 160 таскаду. Кычырыгар.

Трактор—ийде-күчтү машина. Ол кыра сүрүп жат, ашты үрендеп жат, өлөң тартып жат, база оноң дө өскө көп иштер бүдүрөт. Комбайн—сүреен жакшы машина. Ол жаңыс ла өйдө көп иштер бүдүрөт. Ашты кезет, согот, арутайт, саламын буулайт.

Предмет нени эдип турганын көргүскөн сөстөрдү бичип алыгар.

Трактор ... , ..., ...,

Комбайн ..., ..., ...,

трактор

комбайн

161 таскаду. Табышактарды табала, нени эдип турганын көргүскөн сөстөрдү бичип алыгар.

Үрбес те, тутпас та, үйге дезе божотпос.

Өзөгинде от күйет, тумчугынан суу агат.

162 таскаду. Кычыраар.

Жаскыда.

Жалаңдарда кар кайылат. Суучактар шоркырап агат. Тышкары сүүнчилү кушкаштар кожондойт. Балдар баарчыктарга уялар жазайт. Колхозчылар кыра ижине белетенгилейт.

Предметти ле ол предмет нени эдип турганын көргүскөн сөстөрдү чыгара бичип алыгар.

Көргүзү: *Кар кайылат,*

- 163 таскаду. Журукты көригер. Сурактардын каруузын бичип алыгар.

Балдар кайда иштейт?

Уулчактар нени эткилейт?

Кызычактар нени эткилейт?

Нени эдип турганын көргүскен сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

- 164 таскаду. Сурактарга толо каруузын береле, бичип алыгар.

Малды кем кабырат?
Ўрелген тракторды кем жазайт?
Балыкты кем тудат?
Балдарды кем үредет?

Керектү сөстөр: *малчы, балыкчы, механик, үредүчи.*

Кем? деп суракка каруу берип турган сөстөрдүн алдыла бир чийү тартыгар, нени эдет? деп суракка каруу берип турган сөстөрдүн алдыла эки чийү тартыгар.

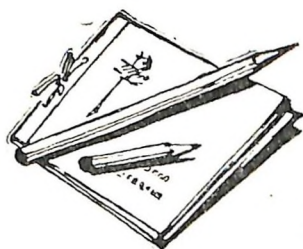
- 165 таскаду. Кычыраар.

Москва—**бистин** орооннын тös городы. Москвада, Кызыл площадьтын жанында, Кремль туруп жат. Кремльде Владимир Ильич Ленин иштеген. Анда Советский башкаруу иштеп жат. Кызыл площадьта Лениннин Мавзолейи бар. Москвага келген

1. Балдар бичиктерди кайдаар экелдилер?
2. Класстың библиотеказыла кем тузаланар?
3. Класстың библиотеказын кем башкарат?
4. Слер бичиктерди база кайдан алып, кычырып туругар?
5. Айылыгарда кандый бичиктер бар?
6. Кычырган бичиктерди адап беригер.

24 §. Кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөр.

169 таскаду. Јуруктарды ајыктап көрөлө, олардын алдындагы эрмектерди кычыраар.

Јаан ийт ле Узун ла кыс- Бийик мөш
кичинең күчүк. ка карандаш. лө жабыс тал.

Сурактарга каруу беригер:

Ийт кандый?

Мөш кандый?

Карандаштар кандый?

Күчүк кандый?

Тал кандый?

|| Жаан, кичинек, бийик, жабыс, узун, кыска —
кандый? деп суракка каруу берип турган
сөстөр. ||

170 таскаду. Кычыраар. Кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү айдып беригер.

Ак кар кайыла берди. Жылу жас жууктап келди. Жажыл өлөң өзүп чыкты. Жараш чечектер жайыла берди.

Бичип алыгар. Кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөрдүн алдыла койрык чийү тартыгар.

171 таскаду. Кандый? деп сурактын ордына керектү сөстөр тургузып, бичип алыгар. Суракты бичибегер.

(Кандый)? флаг. (Кандый)? өлөң. (Кандый)? сахар. (Кандый)? кар. (Кандый)? суу. (Кандый)? тура.

172 таскаду. Табышкартарды кычырала, табыгар.

Болчок карынду боро бее мойынын сунуп, суу ичет.

Болот малталу бортогочо уул.

Чек, чек базытту, чекпен сары өдүктү.

Табышкартарды бичип алыгар. Кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөрдүн алдыла койрык чийү тартыгар.

173 таскаду. Точкалардын ордына кандый? деп суракка каруу берген сөстөрдү бичигер. Сурактарды бичибегер.

Түлкү (кандый?)

Бөрү (кандый?)

Койон (кандый?)

Тийин (кандый?)

Уй (кандый?)

Айу (кандый?)

Адару (кандый?)

Керектү сөстөр: *коркунчак, ачап, сүмелү, бөккө, сүттү, иштегкей, казыр.*

174 таскаду. Точкалардын ордына кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөр тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

Кар ак, көмүр дезде (кандый?)

Кыш соок, жай дезде (кандый?)

Сүт суйук, каймак дезде (кандый?)

Таш кату, жегес дезде (кандый?)

Сахар тату, мырч дезде (кандый?)

Предметти көргүзүп турган сөстөрдүн алдыла түс чийү, предметтин аңылу темдегин көргүзүп турган сөстөрдүн алдыла койрык чийү тартыгар.

175 таскаду. Темдектерин көргүзүп турган сөстөргө предметтин адын таап алаала, бичигер.

Көргүзү: *Ару, агын, терең суу.*

Ару, агын, терең

Апагаш, тату

Тегерик, амтанду, кызыл

Мөнкүлү, ташту, бийик
Жажыл, барбак

Керектү сөстөр: *мөш, яблоко, кыр, суу, сахар.*

- 176 таскаду. Он жанындагы сөстөрдөн сол жанындагы сөстөргө жарагадый сөстөр кожуп, бичип алыгар.

Чындык	үренчик
Кичеенкей	жыл
Жаңы	бичик
Жилбүлү	нөкөр

- 177 таскаду. Жаскы күндөр керегинде куучын тургузыгар.

Күн, өлөң, күндөр, тегериде, жылу, куш-каштар, жаскы, чанкыр, салкын, согот, жарарды, тийет, узады, кожондойт, талант-келен.

- 178 таскаду. Кеп сөстөрдү бичип алыгар. Кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөрдүн алдыла койрык чийү тартыгар.

Чечен ок кайра жанбас,
чике сөс жастыра барбас.

Иштенкейдин колы ус,
иштебестин тили ус.

- 179 таскаду. Кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү точкалардын ордына тургузып бичигер.

Туу (кандый?)
Күн (кандый?)
Стол (кандый?)
Жас (кандый?)
Тегери (кандый?)

25 §. Эрмек.

180 таскаду. Эрмектерге бөлип, кычырыгар. Кажы ла эрмектин учында үнигерди токтодып туругар.

Лас келди яблонялар чечектейт үренчиктер школдын садында иштенет олор јаш яблонялардын төстөрин күбүредип турат иш јылгыр өдөт балдар көкүп иштейт.

Куучында не керегинде айдылган?

Бир сөслө бажалык сананып табыгар.

Кажы ла эрмекте кем эмезе не керегинде айдылган? Ол сөстөрди чыгара бичип алыгар. Олорго кем? эмезе не? деп сурак тургузыгар.

181 таскаду. Јурук аайынча эрмектер тургузып алыгар.

Тургускан эрмектерди бичип алыгар. Кем? деп суракка каруу берген сөстөрди бир чийүле, нени эди п ј а т? деп суракка каруу берген сөстөрди эки чийүле темдектегер.

182 таскаду. Кычыраар. Куучында канча эрмек бар, айдып беригер.

Күн чыкты чалын кургады ончо улус ишке барды койлор мееске чыкты јолло ары-бери машиналар мантады үренчиктер школго барды.

Эрмектерден не? эмезе кем? деп сурактарга ла канайты? ол эмезе нени этти? деп сурактарга каруу берип турган сөстөрдү айдып беригер. Ол сөстөрдү бичип алыгар.

Көргүзү: Күн чыкты.

183 таскаду. Эрмектерге бөлип, куучынды бичип алыгар.

Јай келди эртен-энгир јылу салкындар согот жүзүн-јүүр чечектер чечектейт агаштар бүрленди тайганын кары кайылды малчылар малын јайгы одорго айдады.

Кажы ла эрмектин учына точка тургузыгар. Јаны эрмекти јаан буквадан баштагар.

184 таскаду. Эрмектерди кычырыгар.

Уулчак кычырат.

Уулчак бичик кычырат.

Уулчак јилбүлү бичик кычырат.

Кызычак бичийт.

Кызычак письмо бичийт.

Кызычак энезине письмо бичийт.

Кажы ла эрмекте кем керегинде айдылган? Ол сөстөргө сурак тургузыгар.

Уулчак ла кызычак нени эдип турганын айдып беригер. Ол сөстөргө сурак тургузыгар.

Бичип алыгар. Кем? деп суракка каруу берип турган сөстөрдүн алдыла бир чийү, нени эдет? деп суракка каруу берип турган сөстөрдүн алдыла эки чийү тартыгар.

185 таскаду. Сурактарга каруу береле, бичип алыгар.

Кушкаштардын најылары.

1. Жылдын кандый өйи келди?
2. Агаштын бүри канайтты?
3. Жаскыда кандый куштар учуп келер?
4. Балдар нени этти?
5. Баарчыктарга эткен турачактарды кайда кадады?

186 таскаду. Бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү букваларды тургузыгар.

Эмил—үр...нчик. Ол эрт... турды. Зарядканы ...деле, жүзин, колын самындап жүнды. Онын кийининде школго барды. Эмил жакшы үр...нет. Школд...н жанала, айылдын ичин ј...надат.

Каргандарды ундыбагар.

Бистин журтта Тарынчак деп карган уй кижиге бар. Ол колхоз төзөлөрдөн бери мал ижинде иштеген. Жакшы ижи учун Москвага барып жүрген. Эмди Тарынчак эмеген амырап жат. Жакшы жаан кижинин кучи ас, айыл да ичин арутаар аргазы жок. Школдын үренчиктери ого болужын жаантайын жетирет.

Кажы ла журтта карган улус бар. Олор бойлорынын жүрүминде көп иштеген.

Жолдон жолго көчүрилбес сөстөрдү бичип алыгар.

188 таскаду. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузып, бичигер.

1. Жас Кар Өлөн Жаңмыр

2. ... мөөрөйт. ... киштейт. ... бустайт. ... кортылдайт.

Кошкон сөстөр кандый сурактарга каруу берип турганын айдып беригер.

189 таскаду. Точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөрдү тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

...өлөн жарат. ... элик багырат. ... балыктар жүскүлөйт. ... булуттар жылыжат. ... жүзүн-жүүр аңдар жүрөт.

Кошкон сөстөр кандый суракка каруу берет?

Керектү сөстөр: *жалаңда, аркада, тайгада, сууда, тегериде.*

- 190 таскаду. Сурактардын ордына учуры аайынча келиш-кедий сөстөрдү тургузып, эрмектерди бичип алыгар. Сурактарын бичибегер.

Адазы (кемге?) (нени?) садып берди.
Энези (кемге?) (нени?) көктөп берди.
Эјези (кемге?) (нени?) берди.

Керектү сөстөр: *уулына, пальто, кызына, платье, карындажына, ойынчык.*

- 191 таскаду. Бичип алыгар. Скобкадагы сөстөрдү сурактар аайынча кубултыгар. Сурактарды бичибегер.

1) Кызычак письмоны (неле?) (ручка) бичип отурды. 2) Колхозчылар (нени?) (аш) сеялкала үрендеп жадылар. 3) Эртең тура мал (неге?) (одор) чыкты. 4) Октябрыктар (кемге?) (карганак) суу экелип бердилер.

- 192 таскаду. Бичип алыгар. Точкалардын ордына бичик деп сөсти сурактар аайынча кубултып, тургузыгар.

Үренчикте жаңы (не?) ... бар. Ол (ненинг?) ... кадарын чаазынла ороп алды. Үренчик (неге?) ... сүйүнип турды. Онын кийининде ол (нени?) ... жылбиркеп кычырды. (Неде?) ... жараш журуктар жураган. Үренчик (неден?) ... көп солун немелер билип алды.

- 193 таскаду. Бичип алыгар. Точкалардын ордына үредүчи деп сөсти сурактар аайынча кубултып, тургузыгар.

Урок башталарда, класска (кем?) ... кирип келди. Үренчиктер (кемнинг?) ... куу-

чынын јилбиркеп уктылар. Олор үренип алганын (кемге?) ... куучындап берет. Балдар (кемди?) ... тооп турулар. Урок-тын кийининде олор (кемле?) ... кожо экскурсияга бардылар? (Кемде?) ... көп јилбүлү бичиктер бар.

194 таскаду. Сурактардын ордына керектү сөстөр тургузып, бичип алыгар.

Јаскыда (кандый?) јерлерден куштар учуп келгилейт. Олордын (кандый?) үндери бисти сүүндирет. Јаланда (кандый?) өлөң өзүп чыкты. Бистин јуртта (кандый?) туралар јылдын сайын көптөйт. Кайында (кандый?) баарчык отурды.

195 таскаду. Бичип алыгар. Сурактардын ордына керектү сөстөрдү тургузыгар.

Бастыра тенери (неле?) бүркелди. Агаштардын бажы (неге?) јайканыжат. (Не?) јалт этти. Јайгы (ненин?) табыжы тууларга јаныланды.

196 таскаду. Кычыраар.

Јылда он эки ай: январь, февраль, март, апрель, май, июнь, июль, август, сентябрь, октябрь, ноябрь, декабрь.

Јаскы айлар: март, апрель, май.

Јайгы айлар: июнь, июль, август.

Сурактарга каруу береле, бичип алыгар:

Кыра ижи кандый айда башталат?

Өлөң чабары кандый айда башталат?

197 таскаду. Баштап салган куучыннын онон арыгын бойыгар сананып, куучындап беригер. Тургускан куучынаарга бажалык сананып алыгар.

Айдардын адазы андап барарга тергенди. Айдар кожо барарга суранды. Адазы уулын албады.

Айдардын Кукаш деп нөкөри бар болгон...

198 таскаду. Сурактарга каруулар берип, куучын бичип алыгар.

Слердин јерде библиотека бар ба?

Библиотекада бичиктер көп пө?

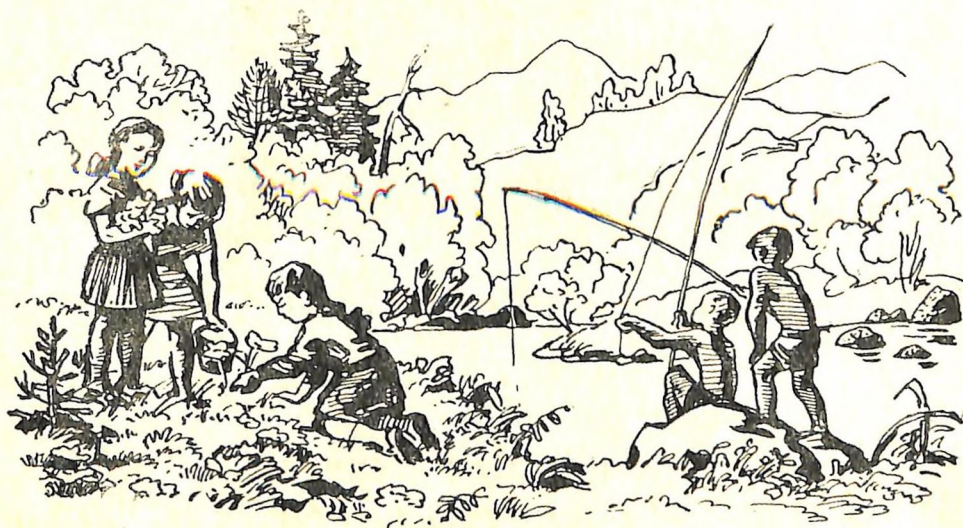
Слер библиотекадан бичиктер алып тураар ба?

Слерге бичиктер талдаарга кем болужат?

Бичиктерди база кайдан алып турадаар?

Айылыгарда бичиктер бар ба?

199 таскаду. Јурук аайынча куучын тургузала, бичип алыгар. Балдарга ат адагар.

200 таскаду. Берилген эрмектерди алтай тилге көчүрөлө, бичип алыгар.

1. Я ученик первого класса.
2. Наша школа новая.
3. Мой отец работает в совхозе.
4. Мы любим читать.

26 §. Точка, суракту ла кыйгылу темдектер.

201 таскаду. Кычырыгар. Кажы ла эрмектинг учын үнле көргүзигер.

Кезик балдар энезине
болужып билбес, чын ба, эне?
Мен дезе слерге
болужып јадым, чын ба, эне?
Эне, чүрче одынды
јарбай, эмеш токтозоор.
Алдында јаткан одынды
јууп алайын, акырзаар.

Кажы ла эрмектинг учында кандый темдек турганын айд-
дып беригер.

202 таскаду. Сурак ла точка темдектерлү эрмектерди чын
кычырыгар.

- Сенин адын кем?
- Менин адым Торкош.
- Сен канча јашту?

— Мен јети јашту. Баштапкы клас-
ста үренип јадым.

Бичип алыгар.

203 таскаду. Кажы ла эрмекти чокум-јарт кычырала, учын-
да кандый темдектер турганын айдып беригер.

Төжинде кызыл чолмонду
кемдер школго ууланат?

Јүректер сүүнер кожонду
балдар канайда адалат?

Ўредүзин јакшы кичееген
балдар бисте макталат.

Төжинде чолмон тагынган
октябраттар деп адалат.

204 таскаду. Сурактарды ла сурактардын карууларын кы-
чырыгар.

Суракту эрмектерди бичип алыгар. Эрмектердинг учына
керектү темдек тургузыгар.

Сурактар.

Бу керек качан болгон

Слер кайдаар барып жүрдигер

Кемле кожо жүргенеер

Анда нени эттигер

Канча балык тудуп алдыгар

Каруулар.

Бу керек јайгыда болгон.

Бис сууга барып жүргенис.

Мен нөкөримле кожо жүргем.

Бис балык тутканыс.

Бир чортон ло беш чараган тудуп алганыс.

205 таскаду. Чокум-јарт кычырыгар.

Кандый јакшы кўн! Кўннинг өткөнин көр-
бөй дө калдым!

Кеен јас, јараш јас!

Биске ойноп, јыргап кел!

Эрмектердин учына кандый темдектер тургусканын ай-
дып беригер. Бичип алыгар.

206 таскаду. Кычырыгар. Эрмектердин учында турган тем-
дектерин көрүп, эрмектерди канайда кычыарын үнле көр-
гүзигер.

Бистинг орооныс канайда адалат?

Бистинг ороон Советский Союз деп адалат.
Советский Төрөлис эзендик болзын!

Бичип алыгар.

207 таскаду. Кычырала, куучын канча эрмектен туруп јат-
канын айдып беригер.

Менинг энем—уй саачы энем фермада иш-
тейт ол **бойынын** ижин сүүп јат јылдын
сайын ол көп сүт саап алат јакшы ижи
учун энем **кайрал** алды.

Бичип алыгар. Кажы ла эрмектинг учына точка тургузыгар.
Карарта базылган сөстөрди јолдон јолго көчүрер ээжи
аайынча чийүчекле бөлигер.

208 таскаду. Кажы ла јолдо берилген сөстөрлө эрмек тургу-
зыгар.

Ийт, кечире, сөөк, күрди, апараткан.

Сууда, көлөткөзин, көрүп ийди, бойынын.
Сөөкти, ол көлөткөзиндеги, блаап аларга,

ийттен, сананды.

Сөөгин, божодып ийди, тиштенген.

Сөөк, чоңо берди, сууга.

Жок, сөөк, артып калды, ийт.

Куучынга бажалык табала, эрмектерди бичип алыгар.

209 таскаду. Кычыраар.

Жерде жүрген бойымды

једип тудар неме јок.

Тууга чыккан койонды

тудуп алар арга јок.

Мен, мен койонок!

Мен, мен койонок!

Ўлгерге бажалык сананып табыгар.

Бичиирде карарта базылган сөстөрдү јолдон јолго көчүрө-
ри аайынча бөлигер.

210 таскаду. Эрмектердин учындагы турган темдектерге
ајару салып, куучынды кычырыгар.

Ар-бүткенди корыгар.

Алтайдын јаражын ајыктап көрдигер бе?
Чанкыр ынаарга туттурган јыштар. Кор-
кырап аккан јаан ла кичинек суулар. Ка-
ныл мөштөр лө чибилер. Бийик-бийик
туулар. Телкем јажыл јаландар. Күнге
јалтыраган көлдөр. Бу ончозы Алтайдын
ар-бүткени. Ар-бүткенди корыгар!

Кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү ай-
дып беригер.

211 таскаду. Бичип алыгар.

Баштапкы Май—телекейдин ишкүчиле жаткандарынын байрамы.

Баштапкы Май эзендик болзын!

212 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Эрмектердин учында кандый темдек турганын айдып беригер.

Жаскы жараш байрам келди—
кызыл маанылу Баштапкы Май!

Амыр-энчү айалгада
бистин жүрүмис жарангай!

213 таскаду. Берилген сөстөрдү тузаланып, жас керегинде куучын тургузаар.

Жылу күндөр. Жаскы суулар. Кеткин куштар. Жажыл өлөң. Кураганду койлор.
Жаан улус. Жаскы иш. Үрөн аш. Жаңы тракторлор.

214 таскаду. Эрмектердин учында турган темдектерди үни-
герле көргүзип, үлгерди кычыраар. Бичип алыгар.

Төрөл Москва, улу сенин
жаражынды кайкайдым!
Сенин чындык үнинди
күнүн сүүнип угадым!

Төрөл Москва деген сөстөрдүн үндү букваларын айдып
беригер. Москва деп сөсти ненин учун жаан буквадан баш-
тап бичиген?

215 таскаду. Точкалардын ордына он жанындагы столбик-
тен керектү сөстөр тургузып, бичип алыгар.

1. Кышкыда салкын ..., жай-
гыда дезде
2. Кыр ..., төнг дезде
3. Кышкыда түш ..., жайгыда
түш

	ылу
	соок
	абыс
	бийик
	узуң
	кыска

216 таскаду. Кычыраар.

Алтай тил— бистин төрөл тилис. Алтай
тилле бис куучындап жадыс. Алтайлап бис
бичиктер кычырадыс, жараш чөрчөк уга-

дыс. Алтай тилле газет, бичиктер чыгып
јат. Радио алтайлап база куучындайт.
Бис алтай тилди сўўп јадыс.

Бис орус та тилди ўренип јадыс. Кўп бал-
дар орустап јакшы куучындайт. Олор
орус бичиктерди кычырат. Бис орус тил-
ди база сўўп јадыс.

Бичип алыгар. Кем? эмезе не? деп суракка каруу берген
сўстўрдин алдыла бир чийў, нени эди пјат? канай-
дат? деген суракка каруу берген сўстўрдин алдыла эки
чийў, кандый? деп суракка каруу берген сўстўрдин ал-
дыла тыйрык чийў тартыгар.

217 таскаду. Ўлгерди кычыраар.

Јас.

Јаскы суулар јарыжып,
јуукаларла мантажат.
Јаланда ўлўн јажарып,
јылуга, сўўнип јайканат.
Кўк ўлўнгў кўкиген
кўбўлўктўр учкулайт.
Кўўктин ўни угулат,
кырларга кожон торгулат.

Кажы ла эрмектен не? нени эдет? канайдат? деп су-
рактарга каруу берген сўстўрди эжерлеп бичип алыгар.
Кўргўзў: Ўлўн јайканат.

218 таскаду. Берилген сўстўрди тузаланып, ару-чек јўрери
керегинде куучын тургузаар.

Самындап јунадым. Щёткала арчып јадым.

Таракла тарайдым. Мылчага кирип жадым.
Кийимим солып турадым. Ару жүредим.

219 таскаду. Чөрчөкти кычыраар.

Алтайда жарганат журтаган. Ан дезе ан эмес, куш дезе куш эмес. **Жаргак** тонду, **талбак** кулакту, **тосток** көстү, **тудуш** канатту.

Бир катап куштардан калан жууйтан темичи туштайла, жарганаттан калан некеген.

—Жок, темичи, мен куш эмезим—деп айдала, жарганат койу өлөннинг ортозыла мантай берген.

Удаган жокто жарганатка **жорго** атту кижитуштайла, база калан некеди. Онызы андардан калан жууйтан темичи болтыр.

—Жок, темичи, мен ан эмезим, **учар** куш эдим—дейле, жарганат сан өрө учуп чыкты.

Эжер сөстөр бичип алыгар. Карарта базылган сөстөргө сурак тургузаар.

Көргүзү: *Жаргак тонду.*

220 таскаду. Берилген сөстөргө кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөр кожуп, бичип алыгар.

Бодолго, наадай, платье, пальто, көзнөк, одын, будук, карандаш.

221 таскаду. Берилген сөстөрдү тузаланып, баштап салган куучынды угала, жетире бичигер.

Изү жай келди. Школдо үредү божоды.

Жайгы каникул башталды...

Керектү сөстөр: көп балдар, пионерский лагерь, өлөн ижи, бугул тартар, кой кабырар, өркөлөөр, жирик терер.

222 таскаду. Эрмектерди кычыраар.

Колхозчылар өлөн жуугандар.

Жайгы күн болгон.

Кенетийин теңерини булут бүркеди.

Колхозчылар өлөнүн жанмырдан озо жууп алдылар.

Улус мендеп иштеди.

Пионерлер колхозчыларга болужарга келгиледи.

Берилген эрмектерди колбулу куучын болгодый эдип, ээчий-деечий бичип алыгар.

27 §. Үренгенин жылдын учында катап көрөри.

223 таскаду. Үлгерди кычырала, действиени көргүскен сөстөрдү бичип алыгар.

Өлөн жажарат,
күн суркурайт,
карлагаш жаскыда
учуп айланат.

Жас там жаранат,
күннүн чогы изиди.

Жанып келген карлагаш
биске эзен экелди.

Бичип алган сөстөрдүн туйук табыштарын айдып беригер.

224 таскаду. Ылгерди кычыраар.

Кўўк.

Жай келгенин жарлаган
бистинг ўнгўр алтын кўўк.
Санаабысты жарыткан
эдил ўндў алтын кўўк.

Агаш-ташту Алтайда
айланып учкан алтын кўўк.
Жаскы, жайгы айларды
кожонло уткыган алтын кўўк.

Ылгердинг баштапкы бўлўгин бичип алыгар. Бичиирде сўс-
тўрди ўйелерге чийўчекле бўлигер. Жай ла кўўк деп сўс-
тўрди ненинг учун бўлиирге жарабас, айдып беригер.

225 таскаду. Кычыраар.

Алтайдын куштары.

Алтайдын кырларында, кобы-жиктеринде
кўп куштар уйалап жат. Арка жерлерде
кўртўк, чай, кўўк, тарал жўрет. Суулу,
састу жерлерде таркат, аныр, турна учу-
райт. Ыкў, **тейлеген**, тарбалжы, шонкор
ташту жерлер талдап жўргўлейт. Жалан
жерлерде **талан-келен**, корынкай деп куш-
тар кўп. Желечи, кўктўш, **кучыйак**, баар-
чык, сагыскан, каргаа айыл-журттарды ай-
лангылайт.

Куштардын көп сабазы каршулу курт-конустарды жип жат. Чычкандарды да тудуп турган куштар бар.

Куштар тузалу. Куштардын уйаларын чачпагар. Куштарды чеберлегер.

Не? деп суракка каруу берип турган сөстөрдү бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдү жолдон жолго көчүрери аайынча чийүчекле бөлигер.

226 таскаду. Кычыраар.

Кышкыда Алтын-Көлдүн жанындагы кайаташка кайдан да булан келген. **Аннын** барар жери жок: үч жанынан **кайыр кайалар**, төртинчи жанында көл. Буланнын азыранар аргазы жок, ол торолой берди. **Je Жайлу журттын** улузы **түбекке** кирген анды көрүп **ийгендер**. Ал-чагы чыгып калган буланды аргадап алгандар. Олор оны тудуп, өлөңлө азырап тойындырала, **тайга** жаар айдап **ийдилер**.

Карарта базылган сөстөрдү жолдон жолго көчүрери аайынча чийүчекле бөлигер.

227 таскаду. Куучынды кычыраар.

Экскурсия.

Jaан класстардын үренчиктери Горно-Алтайск городко **экскурсияга** барып жүрген. Олор городко жетире **автобуста** баргандар.

Городто балдар **национальный** школдын
общежитиезинде конгондор. Эртен тура
олор музейде картиналардын **выставка-**
зын көрөргө баргандар. Эгирде жаан клуб-
та **концерт** көргөн. Экинчи күнде олар
бөс согор **фабрикага** ла калаш быжылар
заводко барып жүргендер.

Балдар **яблоня, груша, слива** ла өскө дө
фруктовый агаштар өзүп турган садта
болгондор.

Карарта базылган сөстөрдү бичип алала, јарт кычырыгар.

228 таскаду. Табышкартарды табала, бичип алыгар. Кан-
дый? деп суракка каруу берип турган сөстөрдүн алдыла
койрык чийү тартыгар.

Бөкөн кайынга кар јукпас.

Кыл кажаганду өлө торбок.

Куу сөөк јада, јада, куш болды.

Бажы јок кара бука.

229 таскаду. Бичип алыгар.

Пионерский дружинага письмо келди.

Ыраактагы најылар оны бичиди.

„СССР, Туулу Алтай“—деп конвертте
айдылган.

Апагаш күүле ондо јуралган.

Письмо Алтайга Болгариядан келген,

Софиянын пионерлери наҗыларына ийген.
Софиянын балдары эзенин ийгилейт,
Алтайдагы жүрүмди билерге јилбиркейт.

Улгерде кезик сөстөр ненин учун јаан буквадан бичилген?

230 таскаду. Улгерди кычырала, үренип алыгар.

Баштапкы класста јакшы үрендис.
Экинчи класска ончобыс көчтис.
Јакшы болзын, баштапкы класс,
Сақы бисти, экинчи класс!

СӨЗЛИК

алфавит	көзнөк	ручка
библиотека	кызычак	самын
бодолго	мебель	сентябрь
ботинка	мойын	среда
бөрүк	наадай	стакан
будук	одын	страница
букварь	октябрят	суббот
воскресен	октябрь	сыйын
вторник	орын	тарелка
газет	отургуш	тетрадь
диван	пальто	тоо
доско	печке	трактор
ёлка	пионер	туфля
журнал	плат	утюг
калаш	платье	уулчак
карандаш	понеделник	үүре
карындаш	порошок	фартук
комбайн	портфель	форма
конёк	пыйма	чаазын
костюм	пятница	четверг
кофта	радио	шкаф
	резинка	щётка

БАЖАЛЫКТАР

1 §. Эрмек, сөс, табыш ла буква	3
2 §. Үндү ле туйук табыштар ла буквалар	6
Туйук табыштар ла буквалар	8
3 §. Үнгүр ле тунгак туйук табыштар ла буквалар	12
4 §. Э буква	13
5 §. Я буквалу сөстөр	15
6 §. Ю буквалу сөстөр	17
7 §. Е ле ё буквалу сөстөр	18
8 §. Х буквалу сөстөр	20
9 §. Ф буквалу сөстөр	22
10 §. В буквалу сөстөр	23
11 §. Щ буквалу сөстөр	24
12 §. Ц буквалу сөстөр	25
13 §. Лымжак темдек (ь)	27
14 §. Кату темдек (ъ)	30
15 §. Алфавит	31
16 §. Узун үндү табыштар	33
17 §. Сөстинг үйези	36
18 §. Сөсти бир жолдонг экинчи жолго көчүрери	39
19 §. Кем? не? деп сурактарга каруу берип турган сөстөр	43
20 §. Улустын адын, адазынын адын ла өбөкөзин жаан буквадан баштап бичиир	51
21 §. Тындулардын чоло адын жаан буквадан баштап бичиир	55
22 §. Городтордын, журттардын, суулардын аттары жаан буквадан башталып бичилери	56
23 §. Нени эдип жат? деп суракка каруу берип турган сөстөр	58
24 §. Кандый? деп суракка каруу берип турган сөстөр	63
25 §. Эрмек	67
26 §. Точка, суракту ла кыйгылу темдектер	74
27 §. Үренгенин жылдын учында көрөри	82
Сөзлик	87

*Екатерина Григорьевна Мултуева,
Мария Михайловна Суразакова*

**Алтайский язык
для I класса**

Редактор Табакова З. И.
Художественный редактор Митрофанов И. И.
Технический редактор Ортоңулов И. И.

Сдано в набор 7/X 1969 г. Подписано в печать 12/XI 1969 г. Бумага № 1 70×90 1/16.
Усл. п. л. 6,44. Уч.-изд. л. 2,55. Заказ № 2982. Тираж 4000 экз. Цена в перепл. 8 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства,
пр. Коммунистический, 44.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

112127

